

Servetnyk-Tsary V.V. Research of the essence of economic potential of commercial enterprise

Learn approaches to interpreting the essence economic potential as whole and building on this basis – commercial enterprise. Consideration of the nature of the concept of "economic potential commercial enterprise" conducted in terms of the review of its structural formation in historical perspective. Results of this study are the basis for the theoretical foundations and practical areas of economic potential management company.

Keywords: potential, economic potential, commercial establishment.

УДК 657:471

Аспір. Т.М. Бойчук¹ – НУ "Львівська політехніка"

"ВИТРАТИ ПЕРІОДУ" – ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Розглянуто та охарактеризовано нормативно-правову та економічну літературу, на основі чого подано систематизований огляд теоретичних досліджень поняття "витрати періоду". Наведено класифікацію витрат періоду за різними ознаками для цілей бухгалтерського обліку та управління. З метою раціональної побудови обліку та організації ефективної системи управління витратами періоду, запропоновано авторську інтерпретацію визначення цієї категорії.

Ключові слова: виробнича собівартість, собівартість реалізації, повна собівартість, витрати періоду, фінансові результати.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки стало очевидним, що для пошуку нових резервів, збільшення прибутку та підвищення рентабельності підприємства недостатньо вдаватися до коригування собівартості продукції (товарів, робіт чи послуг). Значно більшого результату можна досягнути з допомогою управління витратами, що не мають прямого відношення до вартості новоствореного продукту. Як показали дослідження нормативно-правових та літературних джерел у сфері економіки, управління та бухгалтерського обліку, ці витрати мають назву накладних, непрямих, постійних, невиробничих, трансакційних, звичайних. У більшості випадків йдеться про одні й ті самі витрати. Відмінність їх лише в тому – з якою метою використовується той чи інший термін. Проте є одна спільна особливість цих витрат – це період, у якому вони повинні бути відображені спочатку на рахунках бухгалтерського обліку, а згодом – у фінансовій звітності, що, своєю чергою, є основним обліково-аналітичним інформаційним джерелом управління підприємством.

Різноманіття та неоднозначність поняття "витрати періоду", їх складу та класифікації в нормативно-правових документах та економічній літературі ускладнюють процес управління ними на практиці, що і зумовлює актуальність проведення дослідження.

Мета дослідження. Дослідити зміст поняття "витрати періоду" як економічної категорії, визначити їх склад та на основі окремих класифікаційних ознак виокремити як окремий об'єкт обліку, що має прямий вплив на визначення фінансових результатів діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання обліку витрат, їх контролю та управління не втрачає актуальності, підтвердженням чого є значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних фахівців з цієї тематики, зокрема варто відзначити таких відомих вчених, як: Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, І.Є. Давидович, М.Г. Грещак, С.Ф. Голов, В.М. Гордієнко, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, В.О. Озеран, Г.О. Партин, І.Б. Садовська, І. Чалий, М.Б. Чумаченко та ін. Науковці здійснили вагомий внесок для вирішення питань із цієї проблематики. Разом із тим, недостатньо уваги приділено вивченню сутності, складу та класифікації витрат періоду як одного з важливих елементів у визначенні фінансових результатів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних показників, які є визначальними орієнтирами на майбутнє для будь-якого підприємства є їх витрати. Кризові умови зумовлюють необхідність зменшення витрат підприємств, особливо тих, які не є виробничими та невідкладними. Причина зрозуміла, адже під час визначення собівартості продукції (товарів, робіт чи послуг) необхідно відокремлювати витрати, які формують її склад та ті, що були здійснені у поточному періоді, проте прямо пов'язати їх із виробництвом неможливо – це витрати періоду. Варто зауважити, що на сьогодні саме величина витрат періоду має тенденцію до невинуватеного зростання у структурі витрат підприємства. Підтвердженням цього є результати опитування відомої аудиторської компанії "Ernst and Young", проведених у 2009 та 2011 рр., в яких акцентується увага на необхідності скорочення витрат на адміністративні цілі, орендні відносини, збут готової продукції (товарів, робіт чи послуг).

На тепер переважна більшість підприємств не здійснює управління витратами періоду. Причиною цього є те, що в організації обліку, контролю і, відповідно, управлінні такому важливому об'єкту як "витрати періоду", не приділяють належної уваги. Отже, на наш погляд, виникає потреба у розкритті сутності та складу витрат періоду як економічної категорії та об'єкта обліку. Це передусім дасть змогу дасть змогу зрозуміти природу цих витрат, дослідити чинники, що впливають на їх поведінку і на основі даних бухгалтерського обліку здійснювати належний контроль та управління ними.

Відзначимо, що в економічному лексиконі та законодавчо-нормативній базі термін "витрати" трапляється досить часто, надаючи цій економічній категорії різного формулювання та складу. Вчені, зокрема О.М. Збираник, пропонують розглядати сутність витрат у два підходи: перший базується на розумінні витрат як економічної категорії, другий передбачає розуміння витрат стосовно потреб бухгалтерського обліку [1, с. 177-182]. Ми погоджуємося із такою ідеєю, тому розглянемо витрати періоду і як економічну категорію, і як об'єкт бухгалтерського обліку.

В економіці витрати розглядають неподільно – як один елемент, а це і собівартість виготовленої продукції, і витрати на утримання управлінського персоналу, і збутові витрати, й інші, що виникають у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства. Це логічно та зрозуміло, адже метою здійснення усіх витрат підприємства є отримання прибутку, тому і розглядати їх потрібно як одне ціле. Проте, об'єднуючи витрати різні за складом, ме-

¹ Наук. керівник: проф. В.О. Озеран, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

тою здійснення та впливом на формування фінансових результатів, важко здійснювати управління ними. Такий підхід є узагальнений та не може надати конкретної інформації для управління окремими видами витрат.

В економічній літературі часто трапляється однозначність у розумінні понять "витрати" і "собівартість продукції". За визначенням проф. С.Ф. Покропівного, "...собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Через собівартість мають відшкодовуватися ті витрати підприємства, які забезпечують процес відтворення всіх факторів виробництва" [2, с. 404]. Відповідно до цього визначення, до складу собівартості включають витрати, які згідно з класифікацією у бухгалтерському обліку входять до складу адміністративних, збутових та інших операційних витрат, а це, своєю чергою, є витратами періоду.

Дослідження категорії "витрати періоду" як з економічного погляду, так і в плані нормативно-правового регулювання невідривно пов'язане із класифікацією витрат підприємства. Відповідно, для розкриття їх сутності доцільно проаналізувати різні визначення "витрат періоду" та економічний зміст різних класифікацій у законодавчо-нормативній базі з бухгалтерського обліку та в економічних джерелах (таблиця).

Передусім, заслуговує уваги порядок формування витрат періоду, їх склад та порядок відображення в обліку та звітності підприємства на нормативно-правовому рівні. Визначення "витрати періоду" наведено у П(С) БО 16 "Витрати" [3], разом із цим чіткого складу та класифікації цих витрат не подано. Під це трактування можна підставити загальнопромислові, адміністративні та збутові, інші операційні та фінансові витрати, витрати від участі в капіталі та витрати, що виникли внаслідок надзвичайних подій, тобто практично всі витрати діяльності підприємства, за винятком самої собівартості реалізації. На рисунку наведено склад витрат періоду відповідно до видів діяльності підприємства та рахунків бухгалтерського обліку, на яких вони відображаються (за умови використання 9-го класу рахунків "Витрати діяльності").

Табл. Розгляд категорії "витрати періоду" в нормативно-правовій та економічній літературі

Джерело	Визначення	Ознака класифікації
П(С) БО 16 "Витрати" [3, п. 7]	Витрати періоду – це витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені	
Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості [4]	Витрати періоду – це витрати, які не включаються до виробничої собівартості та розглядаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені. Це адміністративні витрати, витрати на збут продукції та інші операційні витрати	За визначенням відношення до собівартості
Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт [5]	Витрати періоду – це витрати операційної діяльності будівельної організації, які неможливо прямо пов'язати з виконанням конкретного договору підряду і, відповідно, з доходом за цим договором підряду	Відносно договору підряду на виконання робіт з будівництва

О.Є. Кузьмін, А.М. Дідик, У.І. Когут, О.Г. Мельник [6, с. 42]	Витрати періоду – це витрати, що не включаються до виробничої собівартості і розглядаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені (витрати на управління та збут і т.п.)	Згідно з порядком віднесення витрат на період генерування прибутку
О.С. Цал-Цалко [7, с. 21]	А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило [8, с.50]	За визначенням відношення до собівартості продукції
Л.В. Гусарова [9, с.44]	Витрати періоду – це витрати, що не закладені у собівартість продукції та запасів і розглядають як витрати того періоду, в якому вони були здійснені.	За визначенням відношення до собівартості продукції
М.Г. Грешак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба [11, с.14]	Витрати періоду – це частина операційних витрат, яка не включається у собівартість продукції і під час визначення фінансового результату підприємства за певний період віднімається від виручки, як і собівартість реалізованої продукції	За способом врахування при обчисленні фінансового результату

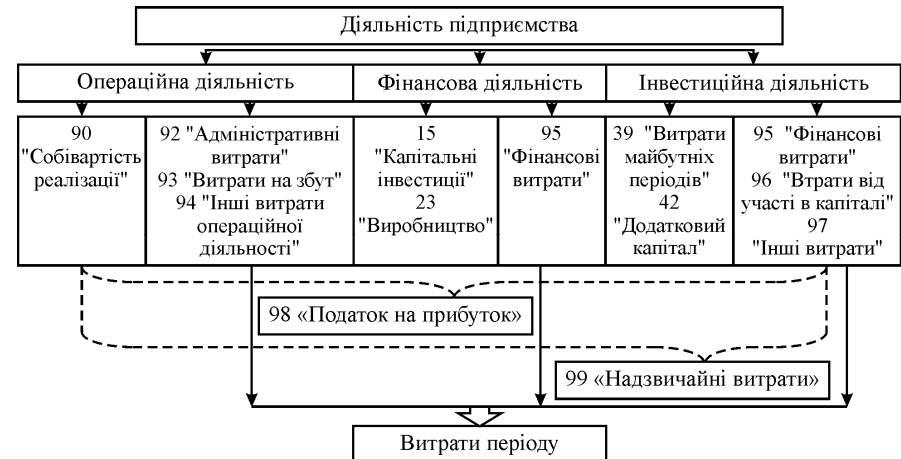

Рис. Витрати періоду в системі обліку витрат підприємства

Провівши детальний аналіз національних П(С)БО, варто зазначити, що не всі витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом періоду, можна відображати у складі того ж звітного періоду, в якому вони виникли. Прикладом є деякі інвестиційні витрати, що обліковуються на рахунку 95 "Фінансові витрати" та підлягають капіталізації, а їх розмір повинен бути включений до вартості нового активу та аж ніяк не списуватись на фінансові результати в кінці звітного періоду. Також спірне питання виникає стосовно зарахування до складу витрат періоду інвестиційних витрат та податку на прибуток підприємства. Отож, на основі чинної нормативно-правової бази не можливо чітко визначити склад витрат періоду, відображення яких у бухгалтерському обліку повинно бути пов'язане із зменшенням отриманого звітного доходу, а це насамперед є вимогою принципу відповідності доходів та витрат.

З метою формування собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) у галузевих методичних рекомендаціях простежуємо певну специфіку класифікації витрат періоду підприємства. Наприклад, у методичних рекомендаціях із формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості витрати періоду класифікують за визначенням відношення до собівартості. Це адміністративні витрати, витрати на збут продукції та інші операційні витрати [4]. Варто наголосити, що згідно з цими методичними рекомендаціями витрати періоду в частині адміністративних витрат та витрат на збут включають у розрахунок ціни продукції.

Згідно з методичними рекомендаціями з формування собівартості будівельно-монтажних робіт [5], витрати періоду відносять до витрат лише операційної діяльності та класифікують відносно договору підряду на виконання робіт з будівництва. Так, в окремих випадках частину витрат періоду (адміністративні витрати) дозволено включати до вартості договору підряду. Беручи до уваги значне різноманіття класифікацій витрат підприємства, потрібно зауважити значну увагу науковців до такої категорії, як "витрати періоду" стосовно як бухгалтерського обліку, так і управління.

Зокрема, проф. О.С. Кузьмін акцентує увагу на необхідності класифікації витрат за порядком віднесення їх на період генерування прибутку. Ця класифікація зумовлена складністю визначення собівартості продукції (товарів, робіт, послуг), виробленої у звітному періоді: "...до собівартості продукції звітного періоду включаються не тільки ті витрати, що мали місце в даному періоді, але й ті, що не були здійснені у цьому періоді, але до нього віднесені" [6, с. 38-42]. Ми погоджуємось із зазначеним вище, разом із цим вважаємо, що також існує складність у визначенні не лише собівартості реалізованої продукції, але й визначення величини витрат періоду, адже останні прямо впливають на формування фінансових результатів підприємства.

Аналогічне визначення витрат періоду подає проф. Ю.С. Цал-Цалко, проте він класифікує ці витрати за ознакою відношення до собівартості продукції [7, с. 21]. Також цієї класифікації витрат дотримується і колектив авторів А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило [8, с. 50]. Значний внесок науковці зробили у розширення класифікації витрат підприємства з метою управління ними.

За визначенням відношення до собівартості продукції Л.В. Гусарова пропонує розділяти витрати на продукцію та витрати періоду. Зокрема, як зазначає автор, на виробничих підприємствах витрати періоду називають витратами діяльності. До них належать, витрати на управління, дослідження, маркетинг [9]. Проте, згідно з інструкцією із застосування плану рахунків бухгалтерського обліку [10], до складу витрат діяльності також включають собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і витрати на податок на прибуток. Відповідно, необхідно конкретизувати, що витрати періоду є лише частиною витрат діяльності підприємства. На торговельному підприємстві витратами періоду є витрати обігу. Також враховуючи те, що витрати періоду відразу включають під час обчислення прибутку в період їх здійснення Л.В. Гусарова пропонує називати їх "незапасомісткими" [9].

Професор М.Г. Грещак та колектив співавторів, з метою визначення фінансових результатів, пропонують розрізняти витрати на собівартість реалізованої продукції та на період. Науковці стверджують, що групування витрат за цією класифікаційною ознакою спрощує процес калькулювання для оперативних потреб, знижує собівартість запасів незавершеного виробництва і продукції на складі та дає змогу відшкодовувати всі невиробничі витрати у звітному періоді, не відносячи їх на запаси [11, с. 14]. Також автори відзначають, що витрати періоду плануються та обліковуються окремо і враховуються лише в кінці звітного періоду після визначення прибутку. Ми погоджуємось із потребою окремого планування та обліку витрат періоду, хоча на сьогодні цим витратам приділяється недостатня увага. На наш погляд, просто необхідно здійснювати чіткий контроль за цими витратами, шляхом їх бюджетування та обліку за центрами відповідальності.

Варто наголосити, що розмежування витрат на собівартість реалізованої продукції та витрат періоду зумовлене змінами, що відбулися внаслідок спроб уніфікації національного бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів фінансової звітності. Внаслідок чого із законодавчо-нормативних документів було вилучено поняття "повна собівартість", що існувало до прийняття положень з бухгалтерського обліку. В період адміністративно-командного управління СРСР питання поділу витрат на собівартість реалізації продукції та витрат періоду не поставало, адже характерним було формування повної собівартості на основі всіх попередньо запланованих витрат, відповідно до її складу відносилися і витрати на управління підприємством і на збут (нині ці витрати входять до складу витрат періоду). Внаслідок заміни терміна "повна собівартість" на "виробнича собівартість" та "собівартість реалізації" виникло визначення власне самої вартості продукції, що з одного боку сприяє посиленню контролю над цим показником, проте з іншого – відбулося завищення показника рентабельності продукції підприємства за рахунок не включення витрат періоду до її складу, а разом із цим ускладнився процес визначення ціни реалізації.

Отже, проаналізувавши різні підходи до класифікації витрат періоду та навівши приклади бачень фахових науковців у сфері управління витратами, варто відзначити, що таке поняття, як "витрати періоду", заслуговує уваги. Необхідність забезпечення ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства зумовлює виникнення витрат періоду, вони є складовою розрахунку фінансових результатів та важливим чинником, що впливає на розмір прибутку підприємства, але разом із цим вони не включаються до собівартості продукції.

Відповідно до проведених дефініцій, на наш погляд, "витрати періоду" – це витрати, які виникають у процесі фінансово-господарської діяльності, не включаються до складу собівартості реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а списуються на фінансові результати підприємства у період їх виникнення.

До складу витрат періоду операційної діяльності треба віднести адміністративні витрати, витрати на збут та інші витрати операційної діяльності,

до витрат фінансової діяльності – частково фінансові витрати, до витрат інвестиційної діяльності – частково фінансові витрати, витрати від участі в капіталі й інші витрати. Основною класифікаційною ознакою для групування витрат періоду є відношення до собівартості реалізації та фінансових результатів підприємства. З метою управління цей об'єкт обліку потребує подальшого дослідження, шляхом побудови обліково-аналітичного забезпечення управління витратами періоду.

Література

1. Збірник О.М. Економічна сутність поняття витрат виробництва та їх класифікації в умовах сучасної економіки / О.М. Збірник // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – В 4-ох т. – Т. І. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2005. – Вип. 199. – С. 177-182.
2. Економіка підприємства. підручник / за ред. С.Ф. Покропівного. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2000. – 528 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати": затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р., № 318 (із змінами і доповненнями).
4. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: затв. наказом Міністерства промислової політики України від 09.07.2007 р., № 373. – 136 с.
5. Методичні рекомендації з формування собівартості будівельно-монтажних робіт: затв. наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 31.12.2010 р., № 573. – 86 с.
6. Кузьмін О.С. Проблеми та теоретично-методичні засади управління витратами на машинобудівних підприємствах : монографія / О.С. Кузьмін, А.М. Дідик, У.І. Когут, О.Г. Мельник / за заг. ред. д-р екон. наук, проф. О.С. Кузьміна. – Львів : Вид-во "Трайда-плюс", 2009. – 325 с.
7. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства : навч. посібн. / Ю.С. Цал-Цалко. – К. : Вид-во ЦУЛ, 2002. – 656 с.
8. Турило А.М. Управління витратами підприємства : навч. посібн. / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 120 с.
9. Гусарова Л.В. Управління витратами. Загальні поняття про витрати і управління ними. Калькулювання витрат : конспект лекцій / Л.В. Гусарова. – К. : Вид-во КНУБА, 2006. – 44 с.
10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р., № 291 (із змінами і доповненнями).
11. Управління витратами : навч. посібн. / М.Г. Грещак, В.М. Гордієнко, О.С. Коцюба та ін. / за заг. ред. М.Г. Грещака. – К. : Вид-во КНЕУ, 2008. – 264 с.

Бойчук Т.М. "Расходы периода" – экономическая категория и объект бухгалтерского учета

Рассмотрена и охарактеризована нормативно-правовая и экономическая литература, на основе чего подан систематизированный обзор теоретических исследований понятия "расходы периода". Приведена классификация расходов периода по разным признакам для целей бухгалтерского учета и управления. С целью рационального построения учета и организации эффективной системы управления расходами периода, предложена авторская интерпретация определения данной категории.

Ключевые слова: производственная себестоимость, себестоимость реализации, полная себестоимость, расходы периода, финансовые результаты.

Boyчук Т.М. Charges of period – economic category and object of record-keeping

Normatively legal and economic literature is considered and described, on this basis the systematized review of theoretical researches of concept "period expense" is given. Classification of period charges is resulted after different signs for the aims of record-keeping and management. With the purpose of rational construction of account and organiza-

tion of effective control the system by charges period, author interpretation of determination of this category is offered.

Keywords: production prime price, prime price of realization, complete prime price, period charges, financial results.

УДК 336.113:330.131.7

Асист. Ю.І. Стеблецька –

Львівська державна фінансова академія

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ

Розглянуто поняття "ризик" та "фінансовий ризик", визначено та проаналізовано основні етапи процесу управління фінансовими ризиками, запропоновано та апробовано методи аналізу цих ризиків, виходячи із двох груп інструментів: внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків та страхування ризиків страховими компаніями.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, аналіз фінансових ризиків, управління фінансовими ризиками.

Постановка проблеми. Діяльність суб'єктів господарювання в сучасних умовах пов'язана з багатьма ризиками, основну частину яких становлять фінансові, дія яких призводить до спаду фінансових результатів, зниження фінансової стійкості, а то й до банкрутства підприємства. Саме тому тематика управління фінансовими ризиками є важливою та потребує комплексного дослідження й удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою оцінки та управління фінансових ризиків, виходячи з її актуальності, працює значна частина практиків та вчених-економістів, зокрема, серед вітчизняних можливо виділити дослідників: Л.І. Донець [4], І.Ю. Івченко [6], О.О. Терещенко [14], Б.А. Карпінський [7-8], Г.Г. Кірейцев [9-10], Л.О. Коваленко [11], О.В. Бондар [2], А.Г. Загородній [5]. Проте до цього часу ще не сформувався однозначна та структурована система управління фінансовими ризиками, що спричинює потребу у подальших наукових дослідженнях.

Метою дослідження є виділення понятійного апарату "фінансовий ризик" та визначення основних етапів процесу управління цими ризиками.

Виклад основного матеріалу. За даними Державної служби статистики України, протягом січня – грудня 2011 р. частка підприємств, що отримали прибуток, становила 64 %, а збиток – 36 % відповідно, тобто понад третина всіх підприємств України є збитковими (табл. 1). У Львівській області ситуація практично не відрізняється: 38,6 % підприємств зазнали збитку [12-13].

Табл. 1. Фінансовий результат підприємств від звичайної діяльності за 2011 р., млн грн

Держава, регіон	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які зазнали збитку	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Україна	112930,3	64,0	212278,1	36,0	99347,8
Львівська обл.	2244,4	61,4	4005,0	38,6	1760,6